

Základy právní nauky

MARTIN ŠKOP
PETR MACHÁČ

Wolters Kluwer
Česká republika

ZÁKLADY PRÁVNÍ NAUKY

Základy právní nauky

MARTIN ŠKOP

PETR MACHÁČ

Wolters Kluwer

Česká republika

© JUDr. et Mgr. Martin Škop, Ph.D., JUDr. et Mgr. Petr Macháč, 2011
Lektoroval: prof. JUDr. et PhDr. Miloš Večeřa, CSc.

Vydává Wolters Kluwer ČR, a. s., U Nákladového nádraží 6, 130 00 Praha 3, v roce 2011 jako svou 925. publikaci. Odpovědná redaktorka Iva Mrázková. Vydání první. Stran 196. Sazba Cadis Praha. Tisk Serifa, Jinonická 80, 150 00 Praha 5.
www.wkcr.cz, e-mail: knihy@wkcr.cz, tel.: 246 040 405, 246 040 444, fax: 246 040 401
ISBN 978-80-7357-709-4

ÚVOD

Účelem tohoto studijního materiálu je seznámit studenty s definicemi a pojmy, které se objevují v základech teorie práva, v rozsahu potřebném pro studium bakalářského a magisterského studia právnického směru.

Teorie práva v tomto pojetí není žádná zvláštní disciplína, ale spíše úvod do pojmů, vztahů, definic, se kterými se setkáváme v každé právní disciplíně. Je to tedy vlastně takový přehled o tom, jak se o právu mluví, jaké pojmy a v jakých souvislostech se používají.

V předložené učebnici se však nenalézá pouze výklad. Jednotlivé pojmy či vztahy jsou vysvětleny na příkladech, které nejčastěji vycházejí přímo z rozhodování českých soudů. Na těchto příkladech se ukazuje, jak se rozebrané termíny používají a v jakých případech se s nimi můžeme setkat. Tento přístup není na takové úrovni příliš obvyklý, přibližuje však tuto pomůcku praktickému použití v předmětech teorie práva i ve specifických právních disciplínách nejen na právnických fakultách.

Studijní materiál zpracoval autorský kolektiv v tomto složení:

JUDr. et Mgr. Martin Škop, Ph.D.

JUDr. et Mgr. Petr Macháč

Pojem a podstata práva

1.1 Pojem práva

Definovat jasně a výstižně pojem „právo“ je problém, který se pokoušela vyřešit po tisíce let celá řada brilantních autorů. I přes jejich snahu se stále vedou spory o to, co tento pojem přesně znamená. **Proto dnes máme poměrně přesnou představu o tom, co právo je, neznamená to však, že známe všechny jeho prvky, součásti a vlastnosti.** O těchto dílčích otázkách práva se stále vedou spory, které mají vliv na to, jakými pravidly se máme řídit. Toho, co v současnosti právní věda ví o právu, však není málo.

Pojem „právo“ je spojován s více významy, je to tzv. **polysém**. Níže ukážeme, že nejčastěji se setkáme s tzv. právem ve významu objektivního práva a právem ve smyslu subjektivního práva. To je do velké míry způsobeno tím, že pojem práva není striktně ohraničen. Setkáme se zde nejen s právními normami, ale například také s právními principy atp. S pojmem práva dále souvisí právní vztahy a obecně aplikace práva, stejně jako jeho psychologické působení, které je spjata s právním vědomím subjektů, jejich právní motivací apod. Lidé chápou pojem práva různě a spojují s ním různé významy. Je však důležité rozlišit **dva odlišné významy pojmu právo:**

- **Právo objektivní** – souhrn nebo systém právních norem.
- **Právo subjektivní** – právní normou určená možnost chování nebo jednání právních subjektů. Pojem „subjektivní právo“ lze nahradit pojmem „oprávnění“. Subjektivnímu právu (oprávnění) obvykle odpovídá právní povinnost jiného právního subjektu. Spojení „subjektivní povinnost“ však již nepoužíváme, neboť jiná než subjektivní povinnost nemůže být.

Objektivním právem, které je označované také jako právo v objektivním smyslu, nejčastěji rozumíme platné právo (pozitivní právo), které představuje

právní řád státu. **Objektivní právo** tedy není nic jiného než **soubor právních norem (pravidel lidského chování garantovaných státem)**. Není však vyloučeno, že objektivním právem rozumíme také právo přirozené či souhrn práva přirozeného a pozitivního. Obvykle když hovoříme o právu objektivním, máme na mysli právní normy či jejich systém. Například věta „*Právo v České republice je výsledkem normotvorného procesu*“ odkazuje na právo ve smyslu objektivním, tedy na objektivní právo.

Ve většině případů je subjekt (normotvůrce) objektivního práva odlišný od adresáta práva. V těchto případech objektivní právo charakterizujeme jako právo **heteronomní**, tj. stanovené zvnějšku. Představíme-li si jakýkoli zákon, jedná se o pramen heteronomního práva. Pokud je však normotvůrce totožný s adresátem, hovoříme o právu **autonomním**. Prostřednictvím autonomního práva si svá (subjektivní) práva a povinnosti ukládají sami účastníci právního vztahu svým právním jednáním nebo smluvním dojednáním. Adresát a normotvůrce splývají v jedno. Proto například i smlouvu můžeme někdy chápat jako pramen objektivního práva – jsou v ní obsažená pravidla (která chápeme jako právo objektivní), která stanoví, jak se subjekty mohou chovat (stanoví jim subjektivní práva a povinnosti).

Subjektivním právem (právo v subjektivním smyslu) rozumíme **míru možného chování oprávněného subjektu**. Subjektivní právo je to, co adresát právní normy (objektivního práva) může učinit (jak může jednat), neboť mu to objektivní právo dovoluje. Jedná se o možnost, kterou subjekt (adresát) nemusí využít. Je-li subjektu stanovena povinnost určitým způsobem se chovat, pak se jedná o nutnost – adresát je povinen uposlechnout.

Ukážeme-li si pojem „subjektivní právo“ (oprávnění) v praxi, můžeme se setkat například s větami: „*Znám svá práva*“, „*Kupující má právo od smlouvy odstoupit*“, „*Každý má právo na život*“ atp. Nezapomeňme, že právo subjektivní musí plynout z práva objektivního. Zjednodušeně můžeme říci, že právo objektivní stanoví, jaká má kdo práva subjektivní.

„Při rozlišování objektivního a subjektivního práva totiž, na rozdíl od např. třídění práva veřejného a soukromého atd., nejde o různou kvalitu právních norem, nýbrž jednou (v případě práva objektivního) o právní normy a podruhé (v případě práva subjektivního) o určitou možnost chovat se podle nich, resp. v jejich rámci.“ (KNAPP, V. Teorie práva. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 51.)

Knapp tím uvádí, že slovo „právo“ má dva naprosto odlišné významy – je to slovo, které označuje dvě naprosto odlišné věci (asi jako slovo *los*, které může znamenat jak zvíře, tak výherní kupon), což v některých případech může vést k záměně těchto významů.

Podle Viktora Knappa provází rozlišování objektivního a subjektivního práva nepřesnost: Rozdíl mezi pojmy „subjektivní právo“ a „objektivní právo“ je z velké části způsoben češtinou. Podobné problémy jsou také v němčině a některých dalších jazycích. V angličtině se například pro tyto dva významy používají odlišná slova: *right* pro právo subjektivní a *law* pro právo objektivní.

1.2 Právo a další normativní systémy

Člověk žije ve společnosti, v jejímž rámci vznikají nejrůznější mezilidské vztahy. Tyto vztahy od samotného počátku pospolitého života vyžadují určitá pravidla chování. Od nejstarších forem regulace prostřednictvím zvyklostí či obvyčejů až po přísně formalizovaná pravidla současnosti.

Právní systém však nepůsobí ve společnosti sám. Vedle něj se setkáme také s jinými normativními systémy, jako je například morálka, náboženské normativní systémy, ale také například móda. I tyto systémy obsahují normy – pravidla, jak se chovat v určitých situacích, která jsou více nebo méně obecná, ale která na rozdíl od právních pravidel nejsou spojená s veřejnou (státní) mocí a autoritou.

Právo nepůsobí ve společnosti izolovaně, musí nalézt vhodný poměr k ostatním normativním systémům. Obvyklé je spojování právních pravidel a pravidel morálních. Povšimnout si například můžeme stále těsnějšího provázání právních norem a norem sportovních (sportovních pravidel).

Nejvyšší soud přikládá sportovním pravidlům význam, který přímo spojuje tato sportovní pravidla s rolí právních pravidel:

„Pravidla chování pro lyžaře, vydaná Mezinárodní lyžařskou federací FIS, obsahují normy, jejichž dodržováním má být zajištěna bezpečnost uživatelů sjezdovky, a slouží tak k předcházení vzniku škod, s nimiž zákon

spojuje odpovědnost. I když nejsou obecně závazným právním předpisem, jsou tato pravidla pro lyžaře na sjezdové trati závazná, a to bez ohledu na to, zda jsou pramenem práva či nikoliv, jak je namítáno v dovolání.“ (Nejvyšší soud, čj. 25 Cdo 1506/2004)

Nejvyšší soud tak při svém rozhodování přisuzuje význam i sportovním normám. Tyto normy se tím sice nemění na normy právní, ale doplňují mezery, které v právu mohou být.

S uvedenými normativními systémy se právo prolíná i v předmětu, který reguluje, a tím je **lidské jednání či chování**. Jednotlivé systémy se vzájemně překrývají, regulují-li stejné chování. Například vražda nebo zabití člověka jsou v mnoha případech považovány jak za porušení právní normy, tak současně za porušení normy morální. Někdy i zabití člověka může být v souladu s právní normou či normou morální. S nedovoleným odebráním věci (někdy nazývané jako krádež) je to podobné, ačkoli zde již dochází k většímu rozvolnění morálních a společenských standardů oproti normě právní, která je podobně striktní jako v předchozím případě.

Ideální situací je, když právní normy a normy jiných normativních systémů spolu souhlasí. Z pohledu efektivity práva je nežádoucí, pokud jsou ve vzájemném rozporu. Takový rozpor však obecně nemá žádný vliv na platnost právních norem – pouze ve velmi výjimečných případech lze uvažovat o tom, že právní normy, které jsou v extrémním rozporu s morálkou, nejsou platnými právními normami (blíže viz poslední kapitola). Nejčastější případy jsou však takové, kdy se právní normy a ostatní normy zcela míjejí – vůbec spolu nijak nesouvisí. Pokud právní normy a morální normy spolu vůbec nesouvisí, říkáme, že je právo **amorální**. Například určení hlavní a vedlejší komunikace je z pohledu sportu, módy nebo i morálky úplně nepodstatné. Pro normy právní to však je významné.

Od všech ostatních normativních systémů se právo odlišuje některými charakteristickými znaky, které jsou vlastní pouze jemu:

- a) Všeobecná závaznost**, tj. právními normami jsou povinni se řídit bez rozdílu všichni ti, kterým jsou tyto normy určeny. Každý – bez výjimky – je povinen uposlechnout právní normy. Jakákoli výjimka nebo odchylka musí být výslovně stanovena právní normou.
- b) Vynutitelnost práva státem**, tj. schopnost státu vynutit dodržování právních norem v případě, jsou-li porušeny. Stát musí disponovat příslušnými

mechanismy k tomu, aby dokázal zajistit splnění povinností uložených právní normou i v případech, kdy tato povinnost není dobrovolně splněna.

- c) **Zvláštní forma**, tedy vnější podoba, kterou právo musí mít. Tím se právo spojuje s určitými formami, aby nebylo zaměnitelné s jinými normativními systémy. Tato forma je stanovená státem, a to i v případech, kdy stát tvůrcem normy není, jako je tomu u právních obyčejů. Formu spojujeme nejen s vnější jevovou stránkou, ale také s procesem tvorby (vzniku) práva. Formou práva proto rozumíme spojení procesu a jeho výsledku.

1.3 Právní stát

Právo je spojeno se státem. Stát právo vytváří (je tvůrcem práva) nebo alespoň uznává, uskutečňuje právo (prostřednictvím svých orgánů), ale zároveň je také adresátem práva (právní normy regulují jeho chování či vůbec jeho existenci). Stát právo vytváří, podílí se na jeho uplatňování ve společnosti a také bývá adresátem právních norem. I pokud však činnost státu reguluje zákon, státem vytvořený (například občanský zákoník, který považuje stát za právnickou osobu), hovoříme o právu heteronomním, a nikoli autonomním.

Stát nemůže jednat jinak, než jak mu výslovně ukládají právní normy. Realizovat státní moc lze pouze na základě a v mezích práva. Toto omezení vyplývá z Ústavy, zákonů a dalších právních aktů a z mezinárodních smluv. Pokud hovoříme o zákonnosti, máme tím na mysli všeobecnou vázanost právem, které podléhá také stát. Ústava České republiky tento požadavek formuluje v čl. 2 odst. 3: „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*“

Pro spojení práva a státu jako určité politické a mocenské organizace společnosti má stěžejní význam požadavek **primátu práva nad státem**, který se projevuje v ideji tzv. **právního státu**. Stát nemá právo plně pod svou mocí – stát je právu podřízen a musí je respektovat. I v případech, že stát (prostřednictvím svých orgánů) může právo změnit, může tak učinit pouze dopředu stanoveným způsobem, a ani tak s ním nemůže činit cokoli. Tuto myšlenku někdy nazýváme „vláda práva“, která je vyjádřením toho, že stát je vázán právem.

Princip právního státu je natolik významný, že přesahuje do všech součástí práva, do každého právního institutu či pravidla. Například Nejvyšší správní soud jeho význam v některých součástech práva vnímá takto:

„Podle čl. 1 odst. 1 Ústavy je Česká republika právní stát založený na úctě k právům a svobodám člověka a občana. Součástí pojmu právního státu v jeho soudobém chápání je vyloučení libovůle při výkonu veřejné moci. K tomu slouží při rozhodování o právech a povinnostech, děje-li se tak vydáváním formalizovaných individuálních aktů aplikace práva zákonem stanoveným procesním postupem, tedy i u rozhodnutí vydávaných v daňovém řízení, zpravidla odůvodnění takových aktů. Smyslem a účelem odůvodnění je především ozřejmit, proč správní orgán rozhodl, jak rozhodl, neboť jen tak lze ověřit, že důvody rozhodnutí jsou v souladu s právem a nejsou založeny na libovůli (srov. v tomto ohledu judikaturu Ústavního soudu, např. jeho nálezy ze dne 6. 3. 1997, sp. zn. III. ÚS 271/96, publikovaný pod č. 24/1997 Sb. ÚS, viz též www.usoud.cz). Obsah odůvodnění proto musí být takový, aby uvedený účel, tedy zajištění přezkoumatelnosti rozhodnutí, byl naplněn. Tak tomu je, jsou-li z odůvodnění patrné důvody rozhodnutí v kontextu všeho podstatného, co předcházelo jeho vydání a mělo vliv na jeho obsah. Paušálně definovat požadovaný ‚minimální‘ rozsah odůvodnění, aby bylo v konkrétním případě ještě přezkoumatelné, dost dobře nelze, neboť toto je vždy kontextuální a individuální kategorií – zrcadlí se v něm zejména průběh předchozího řízení, především procesní aktivita stran a prováděné dokazování, povaha skutkových a právních otázek, které byly v řízení řešeny, a v rozhodnutí, jímž bylo jiné rozhodnutí přezkoumáváno, i povaha a rozsah přezkumné činnosti orgánu, který ve věci rozhodoval, jak vyplývá z konkrétní procesní úpravy.“ (Nejvyšší správní soud, čj. 7 Afs 212/2006-74)

Otázky

1. Charakterizujte pojem práva, zejména se soustředte na to, že se jedná o pojem, který má více významů.
2. Odlište od sebe subjektivní a objektivní právo.
3. Charakterizujte tzv. právní stát.
4. Vyjmenujte charakteristické znaky práva.
5. Odlište od sebe právo a ostatní normativní systémy.
6. Jaké vztahy mohou panovat mezi právem a jinými normativními systémy?
7. Vysvětlete, co znamená, když řekneme, že je právo amorální.
8. Charakterizujte pojem „vláda práva“.

Citovaná a použitá literatura

- VEČEŘA, M., DOSTÁLOVÁ, J., HARVÁNEK, J., HOUBOVÁ, D. *Základy teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
- BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- HARVÁNEK, J., a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.
- HUNGR, P., PRUSÁK, J. *Objektivní a subjektivní právo: vybrané problémy*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1983.
- KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007.
- VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S. *Teória práva*. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2007.

System práva, základní členění práva

2.1 System práva

Právo je systém. Skládá se z prvků a pravidel, která určují vztahy mezi těmito prvky. Každý z těchto prvků hraje v tomto celistvém systému určitou roli – plní určitou funkci. Říkáme proto, že právní systém je **diferencovaný**. Problémy může přinášet komplikovanost tohoto systému, jakož i komplikovanost pořádacích pravidel. Rovněž nesmíme zapomínat na skutečnost, že i samotné prvky se často dělí na další dílčí části. Základními „stavebními kameny“ práva z formálního hlediska jsou: právní norma, právní institut a právní odvětví. Někdy se setkáme s dalšími prvky, jako jsou například právní principy, které jsou podobné právní normě, mají však odlišné vlastnosti.

2.1.1 Právní norma

Základní jednotkou právního systému je právní norma. I právní normu můžeme rozdělit na několik částí, avšak tyto části nemohou vystupovat autonomně; jako samostatná jednotka proto zůstává vždy jen právní norma. Právní normu si prozatím představme jako pravidlo, které ke svému vyjádření a sdělení adresátům vyžaduje určitou formu – formální pramen práva. Touto formou jsou právní normy sdělovány adresátům. V České republice je nejtypičtější formou normativní právní akt (právní předpis). Právní normy se však mohou vyskytovat i ve formě normativních smluv. Forma, v níž se právní normy projevují, nemusí být písemná – příkladem této nepsané formy je právní obyčej.

Normativní právní akt obsahuje obvykle více právních norem, ale je možné, že v jednom normativním právním aktu je jedna právní norma. Výjimečně se stává, že normativní právní akt neobsahuje žádnou právní normu. Na druhou

stranu se můžeme setkat s tím, že jedna právní norma je vyjádřena ve více normativních právních aktech.

Setkat se s právním předpisem, který obsahuje pouze jednu právní normu, je velmi neobvyklé. Tato teoretická možnost totiž nebývá v praxi příliš realizována. Za takový právní předpis nesoucí jednu právní normu lze považovat již zrušený zákon č. 165/1950 Sb., na ochranu míru. V něm se kromě preambule setkáme pouze se dvěma paragrafy:

„§ 1

(1) Kdo se pokusí rozrušit mírové soužití národů tím, že jakýmkoliv způsobem podněcuje k válce, válku propaguje anebo válečnou propagandu jinak podporuje, dopouští se trestného činu proti míru.

(2) Pachatel bude potrestán odnětím svobody na jeden rok až deset let; odnětím svobody na deset let až patnáct let bude pachatel potrestán, dopustí-li se činu uvedeného v odstavci 1

- a) jako člen spolčení,*
- b) ve značném rozsahu nebo*
- c) je-li tu jiná přitěžující okolnost.*

§ 2

Tento zákon nabývá účinnosti dnem vyhlášení; provedou jej všichni členové vlády. “

Ucelený právní předpis (normativní právní akt), který tvoří páteř jednoho z hlavních právních odvětví (obchodní právo, občanské právo, trestní právo apod.), se obvykle nazývá **kodex** nebo **zákoník**. V kodexech jsou shromážděny především hlavní a obecné či obecnější právní normy pro celé odvětví. Obvykle jsou v právním odvětví mimo kodexu přítomny také další právní předpisy. Pojem „kodex“ nebo „zákoník“ nemá žádný právní význam a jeho použití nepodléhá žádným formálním právním pravidlům; stále se po formální stránce jedná o zákon. Význam tohoto názvu je proto čistě informační.

Právní předpisy, v kterých jsou právní normy obsaženy, mohou mít také *nenormativní části*, jimiž bývají například slavnostní proklamace v preambulích, případně politická prohlášení. Normativní jsou také ty části, které obsahují pouze konstatování určitého stavu, ať již faktického, nebo právního. V jistém ohledu zařazování těchto částí do právních předpisů může snížit jejich srozumitelnost, což se ovšem netýká preambulí. Na druhou stranu však může zvýšit symbolický význam takového právního předpisu. V této souvislosti si všimněme například preambule Listiny základních práv a svobod, která má určitý význam pro interpretaci jednotlivých ustanovení Listiny:

„LISTINA ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD

*Federální shromáždění na základě návrhů České národní rady
a Slovenské národní rady,
uznávajíc neporušitelnost přirozených práv člověka, práv občana a svrchovanost zákona,
navazujíc na obecně sdílené hodnoty lidství a na demokratické a samosprávné tradice našich národů,
pamětlivo trpkých zkušeností z dob, kdy lidská práva a základní svobody
byly v naší vlasti potlačovány,
vkládajíc naděje do zabezpečení těchto práv společným úsilím všech
svobodných národů,
vycházejíc z práva českého národa a slovenského národa na sebeurčení,
připomínajíc si svůj díl odpovědnosti vůči budoucím generacím za osud
veškerého života na Zemi
a vyjadřujíc vůli, aby se Česká a Slovenská Federativní Republika důstojně zařadila mezi státy, jež tyto hodnoty ctí,
usneslo se na této Listině základních práv a svobod: (...).“*

2.1.2 Právní institut

Právní institut je určitý soubor právních norem upravujících určitý druh typově shodných právních vztahů. Právní institut se nejčastěji utváří v rámci právního odvětví, může však vznikat i napříč právními odvětvími. Tak například vlastnictví – jako jeden z typických právních institutů – je regulováno několika právními normami v několika právních předpisech napříč právními odvětvími.

S jeho vymezením se setkáme v občanském právu. Pokud však dojde k neoprávněným zásahům do vlastnictví, lze v mnoha případech použít například normy práva trestního.

Velmi často se stává, že právní instituty nejsou výslovně v právním předpise uvedeny, ale jsou určeny právní vědou nebo i právní praxí. Například v právních předpisech se nesetkáme s komplexní úpravou institutů pravé nebo nepravé retroaktivity, avšak nepochybuje o tom, že tyto právní instituty jsou v právu přítomné a právní praxe s nimi pracuje.

Právní institut však může být upraven pouze několika málo právními normami. Významnou se v tu chvíli stává právní praxe, která určitá práva, povinnosti, vztahy a jejich regulaci pro snazší orientaci spojuje do podoby právního institutu. Takto o institutu „vydržení“ referuje Nejvyšší soud, 26 Cdo 2080/98:

„Právní institut vydržení je v zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, účinném od 1. 4. 1964, zakotven od 1. 4. 1983 novelou provedenou zákonem č. 131/1982 Sb. Ustanovení § 135a odst. 1 obč. zák. (ve znění této novely) uvádělo, že ‚vlastníkem věci, která může být předmětem osobního vlastnictví, se stane občan, který má nepřetržitě v držbě (§ 132a odst. 1) movitou věc po dobu tří let a nemovitou věc po dobu deseti let. Obdobně, pokud není stanoveno jinak, nabude občan i právo odpovídající věcnému břemenu (§ 132a odst. 2)‘. V ustanovení § 135a odst. 2 byly upraveny podmínky vydržení práva na uzavření dohody o osobním užívání pozemku. Možnost vydržení práva vyplývala i z § 135c obč. zák., v jehož odstavci prvním, větě za středníkem, se uvádělo: ‚(...) právo odpovídající věcnému břemenu lze nabýt také výkonem práva (§ 135a)‘. Ode dne 1. 1. 1992, kdy nabyl účinnosti zákon č. 509/1991 Sb., jímž byl občanský zákoník znovu změněn a doplněn, byla výše citovaná úprava nahrazena v případě vydržení vlastnictví věci ustanovením § 134 obč. zák. a v případě vydržení práva pak ustanovením § 151o odst. 1, věta druhá, obč. zák., podle něhož ‚právo odpovídající věcnému břemenu lze nabýt také výkonem práva (vydržením)‘.“ (Nejvyšší soud, 26 Cdo 2080/98)

Jako příklad toho, že právní řád je nutno chápat jako systém, v němž právní instituty mohou jít napříč právními odvětvími, uveďme názor vyslovený Ústavním soudem:

„Argumenty, na nichž je závěr o nutnosti namítnout prekluzi práva na doměření daně postaven, se opírají výlučně o text soudního řádu správního, a přehlíží širší souvislosti, plynoucí ze systémové povahy práva, jakož i východiska, na nichž je postavena dispoziční zásada. Ohledně prvé otázky sám Nejvyšší správní soud v rozhodnutí č. 792/2006 Sb. NSS konstatoval, že „právní řád tvoří jednotný celek; má povahu systému, který je dále diferencován v subsystémy různých úrovní (právo soukromé a veřejné; právní odvětví; právní instituty), jež v sobě slučují prvky podle různých kritérií. Ze systémové povahy právního řádu vyplývá, že jeho jednotlivé součásti (subsystémy i prvky) vstupují do určitých funkčních vazeb. Z toho se podává přirozený požadavek, aby interpret určitého ustanovení právního předpisu neomezoval svůj rozhled toliko na jedno či několik ustanovení, ale aby jej chápal jako část celku (systému), která s ohledem na principy jednotnosti a bezrozpornosti právního řádu vytváří s jeho ostatními částmi logický, resp. logicky souladný významový celek. Součástí systémového chápání právního řádu je i respektování toho, že různé právní předpisy upravují instituty, které jsou společné celému právnímu řádu, či alespoň několika jeho odvětvím, a jež byly doktrínou důkladně teoreticky opracovány; v takovém případě je nezbytné vycházet při jejich používání z doktrinních závěrů a z rysů, které jsou jim společné.“ Stejně právní instituty tak dle shodného mínění Ústavního soudu mohou náležet do několika různých právních odvětví; jenom namátkou lze poukázat např. na ručení, právní moc, zastoupení či důkazní břemeno, nebo na tak klíčový institut, jakým je smlouva: ta se uplatňuje nejen v právu soukromém, ale i veřejném, a to jak hmotném, tak i procesním. Pro každý systém je charakteristické, že na straně jedné se elementy, z nichž je tvořen, přizpůsobují struktuře, jejíž jsou součástí, na straně druhé na tuto strukturu samy působí. V důsledku přizpůsobování se elementů struktuře tak může dojít a zákonitě dochází k tomu, že původně identický element se může v důsledku působení struktury lišit od téhož elementu, jež se stal součástí jiné struktury, resp. jiné její úrovně. To platí i pro právo: každý právní institut ovlivňuje právní odvětví, jehož je součástí, avšak na druhou stranu toto právní odvětví přizpůsobuje právní institut svým funkcím a své povaze. Proto se může institut, uplatňující se v různých odvětvích, obsahově odlišovat; nemůže však jít o odlišnosti natolik velké, aby tím byly popřeny základní pojmové znaky konkrétního právního institutu, neboť pak by samozřejmě šlo o ten samý, ale o jiný právní institut.“ (Ústavní soud, sp. zn. I. ÚS 1169/07)

2.1.3 Právní odvětví

Vyšší a komplexnější jednotku v rámci systému práva nacházíme v podobě právního odvětví. Stejně jako právní institut i **právní odvětví** je těsně spojeno s třídícími mechanismy, které uplatňuje právní teorie a právní praxe. Jednotlivá právní odvětví od sebe můžeme odlišit na základě charakteristických právních vztahů, které jsou v jejich rámci regulovány, ale také na základě odlišného způsobu, jimiž jsou tyto vztahy regulovány (na základě odlišné metody právní regulace).

Obvykle se právní odvětví vytváří kolem klíčového kodexu (právního předpisu). Oporou občanskému právu je proto občanský zákoník nebo občanský soudní řád. Proto se občanské právo obvykle vnímá jako odvětví, v němž se upravují „*majetkové vztahy fyzických a právnických osob, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem, jakož i vztahy vyplývající z práva na ochranu osob (...)*“, což je současně vymezení věcné působnosti občanského zákoníku (viz § 1 odst. 2 občanského zákoníku). Neznamená to však, že by tyto vztahy nebyly upraveny i v rámci jiných odvětví – odlišují je však rozdílné způsoby, jimiž jsou regulovány.

Je žádoucí, aby každé odvětví bylo charakterizováno typickými vztahy a způsoby jejich regulace a nedocházelo tak k přesahům mezi odvětvími. Že se tomu nedá zamezit, dokládá existence tzv. mediálního práva. Mediální právo může existovat jako samotné právní odvětví (regulace masových médií – tisku, televize, rozhlasu apod.), ale jeho jednotlivé části spadají do práva správního, občanského nebo obchodního.

Právní odvětví spojují do celku také tzv. odvětvové zásady – principy, které určují, jak pracovat s jednotlivými právními normami v rámci daného odvětví. Jinak se proto bude interpretovat právní norma v právu obchodním a jinak v právu trestním. Tyto odvětvové principy určují, jak je přípustné s právní normou nakládat. Přesto však je žádoucí, aby výsledky interpretace byly dostupné napříč právními odvětvími. To uvádí například Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 3/09: „*Pokládáme za krajně nežádoucí a rozporné s principem právní jistoty a s principem určitosti práva, aby pro oblast ústavního práva byla zaváděna autonomní či paralelní definice či interpretace pojmů, odchylná od jiných právních odvětví téhož systému práva. Pokud by se takovýmto postupem nechaly inspirovat orgány činné v trestním řízení a pod pojem ‚obydli‘ ve skutkové podstatě trestného činu ‚porušování domovní svobody‘ začaly zahrnovat i objekty zmiňované v nálezu, došlo by k zákonodárcem nezamýšlené kriminalizaci jiného druhu jednání a k porušení základního ústavního principu nullum crimen sine lege certa (čl. 39 Listiny).*“

Jako **základní právní odvětví** bývají v rámci právního řádu České republiky vydělována obvykle tato: ústavní právo, občanské právo, obchodní právo, trestní právo a správní právo.

2.2 Právo vnitrostátní, mezinárodní a evropské

Dle území, na kterém právo působí, spolu s typem společenských vztahů, které právo reguluje, včetně odlišných subjektů, vůči kterým se uplatňuje, lze rozlišit právo vnitrostátní, mezinárodní a evropské. Tyto jednotlivé systémy se také vyznačují odlišným mechanismem právní regulace, tedy odlišným způsobem, jakým právo působí na společenské vztahy. Současně je potřeba si uvědomit, že tyto systémy na sebe vzájemně působí a vzájemně je spojují různé vztahy a vazby.

Mezinárodní právo lze do jisté míry charakterizovat jako právo, které upravuje vztahy zejména mezi jednotlivými státy, případně dalšími subjekty, které mají mezinárodněprávní subjektivitu – např. mezinárodními organizacemi (OSN) nebo povstaleckými hnutími. V rámci tohoto systému jsou si všechny subjekty vzájemně právně rovny, což má za následek i to, že v tomto systému neexistuje nadřazený normotvůrce (zákonodárce). Jednotlivé subjekty mezinárodního společenství jsou tak zásadními tvůrci norem mezinárodního práva. Zvláštností států z pohledu mezinárodního práva je, že jsou nadány **svrchovností** (suverenitou) – disponují výlučnou mocí na určitém území a jsou v mezinárodních vztazích nezávislé.

S tímto aspektem mezinárodního práva souvisí také problematické vynucování (donucení), neboť státy si jsou rovny. Proto lze při vynucení použít svépomoc a zorganizovat společné akce proti tomu, kdo porušil normu mezinárodního práva (tato donucovací akce se nazývá *actio communis*). K takovému postupu však musí být uzavřena mezinárodní smlouva. Z ní by mělo mimo jiné plynout, který stát tuto akci jménem všech ostatních povede.

Určité pravomoci jednat při vynucování mezinárodního práva přiznaly státy Radě bezpečnosti OSN. V Chartě Organizace spojených národů je v této souvislosti uvedeno:

„Složení.

Čl. 23

1. Rada bezpečnosti se skládá z patnácti členů Spojených národů. Republika Čínská, Francie, Svaz sovětských socialistických republik, Spojené království Velké Británie a Severního Irska a Spojené státy americké jsou stálými členy Rady bezpečnosti. Valné shromáždění volí

- deset národů jako nestálé členy Rady bezpečnosti, náležitě hledíc především k tomu, jak členové Spojených národů přispívají k zachování mezinárodního míru a bezpečnosti, k ostatním cílům Organismace, jakož i k spravedlivému rozdělení po stránce zeměpisné.*
- 2. Nestálí členové Rady bezpečnosti se volí na dobu dvou let. Při první volbě nestálých členů po zvýšení počtu členů Rady bezpečnosti z jedenácti na patnáct budou dva ze čtyř dalších členů zvoleni na dobu jednoho roku. Vystupující člen nemůže býti ihned volen znovu.*
 - 3. Každý člen Rady bezpečnosti má jednoho zástupce.*

Úkoly a pravomoc.

Čl. 24

- 1. Aby byla zabezpečena rychlá a účinná akce organisace Spojených národů, svěřují její členové Radě bezpečnosti základní odpovědnost za zachování mezinárodního míru a bezpečnosti a je mezi nimi shoda o tom, že Rada bezpečnosti, vykonávajíc své povinnosti v rámci této odpovědnosti, jedná jejich jménem.*
- 2. Vykonávajíc tyto povinnosti, Rada bezpečnosti postupuje podle cílů a zásad Spojených národů. Zvláštní pravomoc daná Radě bezpečnosti pro konání těchto povinností je stanovena kapitolami VI, VII, VIII a XII.*
- 3. Rada bezpečnosti předkládá Valnému shromáždění k projednání výroční a podle potřeby i zvláštní zprávy.*

Čl. 25

Mezi členy Spojených národů je shoda o tom, že přijmou a splní rozhodnutí Rady bezpečnosti podle této charty.

Čl. 26

Rada bezpečnosti má za úkol, aby za pomoci výboru vojenských štábů, dotčeného v článku 47, vypracovala a členům Spojených národů předložila plány na vybudování soustavy pro úpravu zbrojení, aby se tak mezinárodnímu míru a bezpečnosti dostalo pevného základu a trvání a aby při tom bylo k zbrojení odváděno co nejméně z lidských a hospodářských zdrojů světa.“

Z takto vymezeného mezinárodního práva také plyne, že základními formálními prameny práva zde jsou právní obyčej (mezinárodní obyčejová pravidla; mezinárodní obyčej) a mezinárodní smlouvy. Oba tyto prameny jsou vzájemně rovnocenné a nelze obecně říci, že by jeden byl nadřazený druhému.

Statut mezinárodního soudního dvora vyjmenovává základní formální prameny práva uplatňované v rámci mezinárodního práva veřejného:

„Čl. 38

1. *Dvůr, jehož úkolem je rozhodovati podle mezinárodního práva spory, které jsou mu předloženy, bere za podklad:*
 - a) *mezinárodní úmluvy, ať obecné, či zvláštní, stanovící pravidla výslovně uznaná státy ve sporu;*
 - b) *mezinárodní zvyklost jako průkaz obecné praxe přijímané za právo;*
 - c) *obecné zásady práva, uznané civilisovanými národy;*
 - d) *s výhradou ustanovení článku 59 soudní rozhodnutí a nauku nejvíce kvalifikovaných spisovatelů různých národů jakožto pomůcku pro určování právních pravidel.*
2. *Toto ustanovení nepřekáží pravomoci Dvora, aby o některém sporu nerozhodoval ex aequo et bono, jestliže se strany o tom dohodnou.“*

Od klasického mezinárodního práva (označujeme jej jako **mezinárodní právo veřejné**) je potřeba odlišit tzv. **mezinárodní právo soukromé**. V tomto druhém případě se však jedná o odvětví vnitrostátního práva, navzdory názvu. Upravuje vztahy s tzv. cizím prvkem. Cizí prvek je takový, který má vazbu k jinému státu. Z tohoto důvodu mezinárodní právo soukromé obsahuje tzv. **kolizní normy**. To jsou normy stanovící, který právní řád které země se použije, existuje-li více konkurenčních právních řádů.

Dalším zvláštním systémem je **právo Evropské unie**, což je název právních pramenů Evropské unie, který přinesla tzv. Lisabonská smlouva.

Pro právní akty unie lze použít obsah Konsolidovaného znění Smlouvy o Evropské unii a Smlouvy o fungování Evropské unie a Lis-
tiny základních práv Evropské unie:

„Článek 288

(bývalý článek 249 Smlouvy o ES)

*Pro výkon pravomocí Unie přijímají orgány nařízení, směrnice, roz-
hodnutí, doporučení a stanoviska.*

*Nařízení má obecnou působnost. Je závazné v celém rozsahu a přímo
použitelné ve všech členských státech.*

*Směrnice je závazná pro každý stát, kterému je určena, pokud jde
o výsledek, jehož má být dosaženo, přičemž volba formy a prostředků se
ponechává vnitrostátním orgánům.*

*Rozhodnutí je závazné v celém rozsahu. Pokud jsou v něm uvedeni
ti, jimž je určeno, je závazné pouze pro ně.*

Doporučení a stanoviska nejsou závazná.“

2.2.1 Vztah vnitrostátního a mezinárodního práva

Z historického hlediska se pro vztah mezinárodního a vnitrostátního práva uplatňovaly dvě teorie: monistická a dualistická. **Monistická** teorie vztahu me-
zinárodního a vnitrostátního práva vnímá mezinárodní a vnitrostátní právo jako
dvě součásti jednoho systému. Vzhledem k tomu je pro ni nezbytné určit, který
z těchto dvou systémů má primát – zda právo vnitrostátní, nebo mezinárodní.
Starší je teorie stanovící, že nadřazené je právo vnitrostátní. Pokud tedy norma
práva mezinárodního bude v rozporu s normou vnitrostátního práva, je na zá-
kladě tohoto rozporu zrušena. Norma mezinárodního práva je tak zrušena tím,
že se dostane do rozporu s vnitrostátní právní normou. Druhý pohled v rámci
monistické teorie předpokládá, že právo mezinárodní je nadřazené právu vni-
trostátnímu. Zde platí, že norma vnitrostátní je neplatná, pokud je v rozporu
s normou práva mezinárodního.

Dva odlišné pohledy na monismus ve vztahu mezinárodního a vnitrostátního (státního) práva nám nabízí srovnání názorů významných právníků ze začátku dvacátého století – Georga Jellineka a Hanse Kelsena:

„Tam, kde plnění práva mezinárodního octne se v konfliktu s existencí státu, ustupuje však právní pravidlo, ježto stát stojí výše než každá jednotlivá zásada právní, jak ukázalo již pozorování právních poměrů uvnitř státu: právo mezinárodní jest pro státy, nikoli však státy pro právo mezinárodní.“ (JELLINEK, J. *Všeobecná státověda*. Praha: Jan Leichter, 1906, s. 396.)

„Nechceme-li opustiti představu mnohosti sobě koordinovaných, ‘států’ nazývaných právních společenství, pak dlužno opustiti hledisko primátu právních řádů jednotlivých států a zaměnit je s představou primátu právního řádu mezinárodního, který stojí nade všemi státy, je vůbec teprve koordinuje a oblast jejich platnosti navzájem určuje.“ (KELSEN, H. *Základy obecné teorie státní*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1926, s. 34.)

Dualistická teorie předpokládá, že se jedná o dva zcela odlišné právní systémy, mezi kterými nedochází k žádným kolizím. To je způsobeno tím, že každý z těchto právních systémů působí na odlišné subjekty a upravuje odlišné společenské vztahy. Proto oba mohou vedle sebe nezávisle působit.

V současné době se již tyto teorie obvykle neuplatňují, neboť mezi právem mezinárodním a vnitrostátním dochází k velmi silnému ovlivňování a působení. Rovněž celá řada mezinárodních smluv má přímý dopad na uplatňování práva v jednotlivých státech – viz čl. 10 Ústavy České republiky.

2.3 Právo veřejné a soukromé

Odlišování práva veřejného a soukromého je charakteristické pro kontinentální právní systém. S tímto odlišením se setkáme již v římském právu, kdy platila zásada, kterou vypracoval právník Domitius Ulpianus (170–228): *„Ius publicum id est quod ad statum rei romanae spectat, ius privatum ad utilitatem singulorum pertinet“* neboli: *„Veřejné právo je to, které se týká všech, soukromé právo se vztahuje ku prospěchu jednotlivců“*. Do současnosti však

vzniklo několik způsobů nahlížení na vzájemné rozdíly mezi právem veřejným a soukromým.

Pro rozlišení veřejného a soukromého práva se nejčastěji používají teorie:

- zájmové,
- mocenské,
- organické,
- dle způsobu právní regulace.

Tyto rozdílné pohledy na odlišování veřejného a soukromého práva jsou rozebrány v následujícím rozhodnutí Nejvyššího správního soudu:

*„K posouzení soukromoprávního či veřejnoprávního charakteru samotného výroku o vyvlastnění či o zřízení věcného břemene se nabízí různé cesty: **především použití teorie zájmové, teorie mocenské, teorie organické či metody právního regulování.** Žádná z nich není natolik spolehlivá, aby vždy dokázala poskytnout odpověď na položenou otázku v každém konkrétním případě. Nejméně spolehlivá – byť nejjednodušší – je bezpochyby **zájmová teorie**, jejíž podstata spočívá v tom, že veřejné právo chrání zájmy veřejné, zatímco soukromé právo zájmy soukromé, přičemž veřejným zájmům se přikládá vyšší hodnota (větší ‚právní cena‘) než zájmům soukromým (srov. HOETZEL, J. Dualismus právní. In Slovník veřejného práva československého. Svazek I, s. 493 a násl.). Je však notorietou, že mezi soukromým a veřejným zájmem neexistují přesné hranice a že nelze nijak spolehlivě stanovit, zda konkrétní zájem je veřejný či soukromý. (...)*

*Podle **mocenské teorie** mají účastníci soukromoprávních vztahů rovné postavení, zatímco ve vztazích veřejnoprávních se projevuje zákonem přesně vymezené nadřazené postavení nositele veřejné moci, který v mezích zákona a způsoby, které zákon předvídá, autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech fyzických a právnických osob. Tato teorie poskytuje velmi instruktivní vodítko, ale není spolehlivá ve všech případech, neboť i ve veřejném právu se setkáme se vztahy, v nichž mají účastníci rovné postavení (veřejnoprávní smlouvy), a v soukromém právu se vztahy, v rámci nichž má jedna strana více práv než strana druhá a jejich formálně právní postavení – za účelem vyrovnání faktické nerovnosti – není rovné (typicky soukromoprávní institut spotřebitelských smluv). (...)*

Organická teorie přiřazuje k veřejnoprávním takové právní vztahy, v rámci nichž jeden z účastníků vystupuje v tomto právním poměru z důvodu výkonu funkce veřejného svazu nebo z důvodu své příslušnosti k některému veřejnému svazu (veřejnoprávní korporaci). Jestliže účastníci vstoupili do právního vztahu nezávisle na svém charakteru veřejnoprávní korporace, resp. nezávisle na příslušnosti k veřejnoprávní korporaci, jde o poměr práva soukromého. (...)

Nejspolehlivější je rozlišování soukromého a veřejného práva v závislosti na uplatňující se **metodě právního regulování** (srov. MACUR, J. *Občanské právo procesní v systému práva*. Brno: UJEP, 1975, s. III a násl.). Metodou právní úpravy se zde rozumí specifický způsob právního regulování, vyjadřující povahu a míru působení jednotlivých účastníků právního vztahu na vznik a rozvíjení tohoto vztahu, resp. vyjadřující povahu a míru účasti subjektů právního vztahu na formování jeho obsahu. Tato teorie vychází z teze, že právní vztahy představují funkční vazby mezi různými objektivními zájmy existujícími ve struktuře zájmu. Právní vztahy tyto zájmy integrují a umožňují jejich interakci, přičemž dochází k interakci a integraci objektivních zájmů různého druhu a významu. Výrazem povahy těchto funkčních spojení v rámci vnitřní struktury právního vztahu je potom metoda právní regulace. “ (Nejvyšší správní soud, čj. 5 As 11/2003-50)

Jak jsme již uvedli výše, odlišení práva veřejného a soukromého je charakteristické pro kontinentální právní systém (proto i pro Českou republiku). V angloamerickém právním systému není hranice mezi veřejným a soukromým právem tak ostrá.

V současné době se pro odlišení veřejného a soukromého práva nejčastěji používá kritérium metody právní regulace. Jde tedy o odlišení dle způsobu, kterým jsou regulovány společenské vztahy. Ovšem v současnosti se můžeme setkat s odmítáním takového dělení a postupným sbližováním soukromého a veřejného práva.

Se **soukromým právem** spojujeme tzv. soukromoprávní metodu právní regulace. Ta je spojena s autonomií vůle subjektů vstupujících do právních vztahů. Tyto subjekty jsou si vzájemně rovny a mimo delikttní oblast (pokud poruší právní povinnost) rozhodují samy, zda vytvoří právní vztah nebo ne. To se projevuje i v pojetí státu, který je v těchto vztazích pojímán jako právnická osoba, stejně jako jakákoli jiná právnická osoba. Základním institutem

soukromého práva je proto smlouva, kterou jednotliví účastníci právního vztahu na sebe berou práva a povinnosti (či se těchto práv a povinností zbavují či je mění), přičemž však po uzavření smlouvy jsou touto smlouvou vázáni. Neplatí zde tedy naprostá svoboda – subjekty jsou vázány právem, ale v některých případech se mohou na jeho obsahu samy podílet. Ve velké míře je proto právem umožněno subjektům vytvářet si vlastní sady práv a povinností, které se poté stávají vynutitelné státní mocí. Právní normy, které tuto situaci umožňují, nazýváme **dispozitivní**. Díky tomu také o soukromém právu říkáme, že je nadáno velkou mírou **dispozitivnosti**.

Obvykle do soukromého práva řadíme tato právní odvětví:

- občanské právo,
- obchodní právo,
- rodinné právo,
- pracovní právo (u pracovního práva je však patrná i určitá veřejnoprávní metoda regulace).

Veřejné právo je spojeno s orgány veřejné moci, které svým autoritativním zásahem zakládají, mění nebo ruší právní vztahy tzv. soukromých osob (označení soukromá osoba ale není přesné). Tyto orgány se vůči nim pohybují v nadřazené pozici, a proto rovnost typická pro soukromé právo zde neplatí. Velká část veřejného práva je věnována nejen vztahům orgánů veřejné moci (nebo státu, který zde vystupuje jako nositel autority), ale také způsobům, jakými tato veřejná moc může být upravena. To vyplývá z ústavní zásady, že orgány veřejné moci mohou činit pouze to, co jim zákon dovolí (oproti tomu občané mohou činit vše, co jim zákon nezakazuje). Ve veřejném právu se nesetkáme s dispozitivními právními normami. Jsou zde pouze právní normy kogentní, které přesně stanoví, jaká práva a povinnosti adresáti mají.

Do veřejného práva řadíme tato právní odvětví:

- ústavní právo,
- správní právo,
- trestní právo,
- finanční právo.

Zvláštní postavení mají tzv. procesní právní odvětví. Můžeme je zařadit spíše do veřejného práva, neboť tam vystupují orgány veřejné moci v nadřazeném postavení a vydávají akty autoritativní aplikace práva (rozsudky, rozhodnutí atp.). Rozhodně do veřejného práva řadíme trestní právo procesní a správní právo procesní. Pokud je však budeme chápat jako způsoby uplatnění a ochrany subjektivních práv, pak mohou spadat také do soukromého práva (např. občanské právo procesní).

K soukromoprávní a veřejnoprávní metodě regulace se vyjadřovaly také soudy. Například Nejvyšší soud v rozhodnutí sp. zn. 33 Odo 652/2006 je rozlišuje takto:

„Pravomoc soudu představuje zákonem vymezený okruh věcí, které je soud oprávněn projednat a rozhodnout. Do pravomoci soudu náleží zásadně rozhodování o všech věcech vyplývajících z právních vztahů vyjmenovaných v § 7 odst. 1 o. s. ř. Občanskoprávními vztahy ve smyslu § 7 odst. 1 o. s. ř. jsou především takové právní vztahy, které občanský zákoník definuje v § 1, tedy majetkové vztahy fyzických a právnických osob a majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem (§ 1 odst. 1 obč. zák.); vyznačují se rovným postavením účastníků (§ 2 odst. 2 obč. zák.) spočívajícím v tom, že ve vzájemném právním vztahu žádný z nich nemá nadřazené postavení, není oprávněn rozhodovat o právech a povinnostech druhého účastníka a vynucovat plnění povinností autoritativně; základní právní formou, jíž se uplatňuje metoda právní regulace v těchto vztazích, je smlouva, popřípadě zákonem předvídaná právní skutečnost. Právě metodou právní regulace se občanskoprávní vztahy liší od vztahů, které se souhrnně označují za vztahy veřejnoprávní, pro něž je naopak charakteristický prvek nadřazenosti a podržzenosti v různých formách a intenzitě a v nichž je založena způsobilost autoritativně rozhodovat jednou stranou právního vztahu o právech a povinnostech strany druhé; základní metodou právní regulace je zde rozhodnutí orgánu veřejné moci. Pro rozlišení soukromoprávních (občanskoprávních) vztahů od veřejnoprávních vztahů je rozhodující především posouzení vzájemného postavení jejich subjektů, jak vyplývá z příslušných ustanovení právní normy, která na tyto vztahy dopadá (srov. JEHLIČKA, O., ŠVESTKA, J., ŠKÁROVÁ, M., a kol. Občanský zákoník. Komentář. 9. vydání. Praha: C. H. Beck, 2004, s. 19–20, a řada nálezů a usnesení Ústavního soudu ČR publikovaných ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky – např. usnesení ze dne 23. 6. 1995, sp. zn. II. ÚS 86/95, svazek 3, č. 15, nález ze dne 1. 12. 1998, sp. zn. I. ÚS 41/98, svazek 12, č. 147, Nález ze dne 10. 11. 1998, sp. zn. I. ÚS 229/98, svazek 12, č. 138, či usnesení ze dne 25. 11. 1993, sp. zn. II. ÚS 75/93, svazek 2, č. 3).“

2.4 Právo hmotné a procesní

Již v předcházející kapitole jsme naznačili další dělení v rámci systému práva – na právo hmotné a na právo procesní. Dělicím kritériem je zde účel, ke kterému jsou daná právní odvětví zřízena, a do jisté míry také jejich obsah.

Hmotné právo je určeno k regulaci právních vztahů. Stanovuje proto zejména, jaká subjektivní práva a povinnosti mají jednotliví účastníci právních vztahů. Vytvoření právního vztahu a struktury vzájemných práv a povinností účastníků (subjektů) tohoto vztahu je tak základním předmětem hmotného práva.

Procesní právo se věnuje způsobům a postupům, jak subjektivní právo ochránit či se ho domoci, včetně postupů, kterými mohou jednat orgány veřejné moci (například soudy). V procesním právu se setkáme nejen s procesem vydávání individuálních právních aktů, tedy se soudním či správním procesem (řízením), ale nalezneme zde i postupy, jakými se musí vydávat právní normy. Součástí procesního práva jsou také pravidla dokazování.

Otázky

1. Charakterizujte právo jako systém.
2. Určete základní vlastnosti právních systémů.
3. Charakterizujte jednotlivé prvky systému práva.
4. Charakterizujte právní odvětví.
5. Charakterizujte právní institut.
6. Popište vztah právního odvětví a právního institutu.
7. Odlište od sebe právo veřejné a soukromé.
8. Charakterizujte právo veřejné.
9. Charakterizujte právo soukromé.
10. Určete, která právní odvětví spadají do veřejného práva a která do práva soukromého.
11. Charakterizujte právo hmotné a právo procesní.
12. Charakterizujte právo mezinárodní a určete jeho zvláštnosti.
13. Určete možné vztahy mezi právem vnitrostátním a mezinárodním.
14. Vyjmenujte základní formální prameny mezinárodního práva.
15. Popište rozdíl mezi mezinárodním právem veřejným a mezinárodním právem soukromým.

Citovaná a použitá literatura

- VEČEŘA, M., DOSTÁLOVÁ, J., HARVÁNEK, J., HOUBOVÁ, D. *Základy teorie práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2004.
- BOGUSZAK, J., ČAPEK, J., GERLOCH, A. *Teorie práva*. Praha: Eurolex Bohemia, 2001.
- ČEPELKA, Č., ŠTURMA, P. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: C. H. Beck, 2008.
- DAVID, V., SLADKÝ, P., ZBOŘIL, F. *Mezinárodní právo veřejné s kazuistikou*. Praha: Leges, 2008.
- GERLOCH, A. *Teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.
- HARVÁNEK, J., a kol. *Teorie práva*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.
- HOLLÄNDER, P. *Základy všeobecné státovědy*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.
- HUNGR, P., PRUSÁK, J. *Objektivní a subjektivní právo: vybrané problémy*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1983.
- JELLINEK, J. *Všeobecná státověda*. Praha: Jan Leichter, 1906.
- KELSEN, H. *Základy obecné teorie státní*. Brno: Nakladatelství Barvič & Novotný, 1926.
- KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha: C. H. Beck, 1995.
- KŘEPELKA, F., SKŘIVÁNKOVÁ, K. *Právo Evropské unie*. Brno: Masarykova univerzita, 2007.
- KUBŮ, L., HUNGR, P., OSINA, P. *Teorie práva*. Praha: Linde, 2007.
- MALENOVSKÝ, J. *Mezinárodní právo veřejné: jeho obecná část a poměr k jiným právním systémům, zvláště k právu českému*. Brno: Masarykova univerzita, 2008.
- ONDŘEJ, J. *Mezinárodní právo veřejné, soukromé, obchodní*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009.
- TÝČ, V. *Úvod do mezinárodního a evropského práva*. Brno: Masarykova univerzita, 2010.
- VEČEŘA, M., GERLOCH, A., SCHLOSSER, H., BERAN, K., RUDENKO, S. *Teória práva*. Bratislava: Poradca podnikateľa, 2007.

Prameny práva

3.1 Materiální a formální prameny práva

Hovoříme-li o pramenech práva, máme tím na mysli zdroje práva – tedy **zdroje, ze kterých právo vychází**, pramení. Podobně jako u samotného pojmu „právo“, kde dvojí odlišný význam slova „právo“ vyvolává nutnost odlišovat právo objektivní a právo subjektivní, musíme rozlišovat dva základní významy pojmu „pramen práva“. Můžeme se proto setkat s pramenem práva v užším slova smyslu (**formální pramen práva**; pramen práva ve formálním smyslu), který označuje, odkud lidé (subjekty) čerpají právo. V širším slova smyslu (**materiální pramen práva**; prameny práva v materiálním smyslu) pramen práva představuje vše, co ovlivňuje výslednou podobu práva. Veškeré jevy, skutečnosti, události, které způsobily, že právo je v reálném čase právě takové. Radíme sem proto společenské jevy a události, geografické a přírodní podmínky, historické souvislosti, společenské klima a další.

Při zkoumání formálních pramenů práva se tak zaměřujeme na proces tvorby a podobu (formu) vyjádření platného práva, při zkoumání materiálních pramenů na okolnosti a podmínky vzniku práva. Pro materiální prameny práva je tedy důležitý vliv na obsah práva. Pro formální prameny práva může být, navzdory názvu, obsah také důležitý. Někdy je forma dána právě tímto obsahem (například částečně u právních obyčejů).

Mezi materiálními prameny práva se můžeme setkat s nejrůznějšími vlivy působícími na formování práva. Můžeme k nim řadit historické události, politický vývoj země, geografické podmínky, sociální poměry, ekonomickou situaci, dosavadní právotvorbu atp. Zkrátka cokoli, co způsobí, že právo je v daném čase na daném území právě takové. Při zkoumání formálních pramenů práva se zaměříme na vnější jevovou stránku práva, jež je výsledkem

specifického procedurálního postupu tvorby, který je pevně stanoven. Pokud hovoříme o formálním prameni práva, soustředíme se na ty zdroje, ve kterých nalézáme právo. V žádných jiných pramenech – z formálních důvodů – nelze právní pravidla nalézt. **Bez formálního pramene práva nemůže existovat právní norma. Za právní normu lze považovat pouze pravidlo chování, které má vnější jevovou podobu pramene státem stanoveného či uznaného.** Stát, který s právní normou nutně spojujeme, není vždy tím, kdo stanovuje právní normy. V případě právního obyčeje právní normu a její formu pouze uznává. Proces vzniku práva a jeho vtělování do jednotlivých formálních pramenů práva má různou podobu a průběh. Na základě toho rozlišujeme právo zákonné, soudcovské a právo obyčejové.

Právo zákonné je vytvářeno na základě pravomoci a působnosti zákonem (Ústavou) stanoveného normotvůrce, které je náležitým způsobem publikováno. Ústava tak stanovuje, kdo může vydávat právní normy, a jakým způsobem (procedurou) se tak výlučně může provádět. Otázky publikace, což je samotný závěr formálního procesu tvorby práva, jsou v případě České republiky řešeny tzv. **publikační normou**, kterou představuje zákon č. 309/1999 Sb., o Sbírce zákonů a o Sbírce mezinárodních smluv. Otázky publikace podzákonných právních předpisů (podzákonných formálních pramenů práva) řeší také zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (úřední desky pro případ obecně závazných vyhlášek a nařízení obce) a zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (věstník právních předpisů kraje pro případ obecně závazných vyhlášek kraje a nařízení kraje).

Obyčejové právo je charakteristické tím, že stát tuto formu nevytváří, ale pouze uznává. Také se jedná o formální pramen práva, který je nepsaný, což zvyšuje nároky na poznatelnost obyčejových právních norem. Při zkoumání právních obyčejů se klade důraz na konkrétnost daného pravidla a jeho dlouhodobé používání na konkrétním území.

Soudcovské právo vzniká při autoritativní aplikaci práva. Jeho nejčastějším tvůrcem jsou soudy (v minimální míře, která se uplatňovala spíše v minulosti také správní orgány). Formálním pramenem soudcovského práva je **soudní precedent**.

V České republice se soudcovské právo po formální stránce neuznává, ačkoli rozhodnutí zejména vyšších a nejvyšších soudů mohou mít po obsahové stránce precedenční povahu. Nutnost odlišovat význam, jaký má rozhodnutí pro praxi a jeho formální závaznost, která je pro precedent nezbytná, rozebírá mimo jiné Nejvyšší správní soud takto:

„Přestože je Nejvyšší správní soud vrcholným soudním orgánem ve věcech patřících do pravomoci soudů ve správním soudnictví, který zajišťuje jednotu a zákonnost rozhodování, jakož i sleduje a vyhodnocuje pravomocná rozhodnutí těchto soudů ve správním soudnictví – srov. § 12 s. ř. s. (obdobně i Nejvyšší soud na poli civilního soudnictví) –, nemají jeho rozhodnutí povahu soudních precedentů, jak je tomu např. v anglosaském systému práva. Rozhodnutí vyšších soudů mají toliko závaznost individuální. To znamená, že byť je každý soud (včetně správního) při svém rozhodování vždy nezávislý, může být současně, za splnění zákonných předpokladů, vázán právním názorem vyššího soudu. V oblasti správního soudnictví je tomu tak např. tehdy, rozhoduje-li správní (městský soud) v jedné a téže věci opakovaně, tj. po proběhlém kasačním řízení, kdy bylo jeho původní rozhodnutí Nejvyšším správním soudem zrušeno, a je-li při tomto následném rozhodnutí vázán právním názorem kasačního soudu (§ 110 odst. 3 s. ř. s.).

Byť tedy mohou rozhodnutí Nejvyššího správního soudu i Nejvyššího soudu mezi laickou veřejností navozovat dojem všeobecné závaznosti, mají toliko informativní charakter a působí jako orientační pomůcka pro účastníky řízení k nastínění směru, jímž se v příslušné projednávané věci ubírá výklad dotčených právních norem, popřípadě mohou sloužit k podpoře přesvědčivosti vyslovených právních závěrů jak účastníků řízení, tak i případně samotných soudů. Ve svém důsledku jsou i nástrojem procesní ekonomie, neboť mohou účastníkům ozřejmit možný budoucí výsledek řízení o opravných prostředcích vůči napadeným soudním rozhodnutím, tj. mohou tak šetřit majetková práva účastníků řízení. Nejvyšší správní soud proto konstatuje, že pokud městský soud nerespektoval při svém rozhodování dřívější rozsudky Nejvyššího soudu, jakož i rozsudek Nejvyššího správního soudu, na které stěžovatelka poukazuje a jež byly vydány v jiných věcech, nejde z tohoto důvodu o nepřezkoumatelnost rozsudku městského soudu ve smyslu ustanovení § 103 odst. 1 písm. d) s. ř. s. Tato okolnost však nevylučuje, aby stěžovatelka současně napadla věcnou správnost vysloveného názoru městského soudu, což ostatně učinila.“ (čj. 7 Afs 18/2010-131)

3.2 Klasifikace pramenů práva

Nejčastěji můžeme rozlišit tyto základní formální prameny práva:

- **normativní právní akt,**
- **normativní smlouva,**
- **soudní precedent,**
- **právní obyčej.**

Normativní právní akty a soudní precedenty můžeme označit jako **akty**. Jsou vydávány orgány veřejné moci, a proto je spojujeme s činností státu. Tvůrce, který je vydává (právo tvorný subjekt), musí být k jejich vydání vybaven příslušnou pravomocí a působností. Proto je může nejen vydat, ale také změnit či zrušit. Normativní smlouvy jsou také spojeny s činností státu, ale vzhledem k tomu, že jejich znakem je určitá **dohoda**, nelze je považovat za akty. Normativní právní akty, soudní precedenty i normativní smlouvy jsou charakteristické cílevědomostí při jejich tvorbě. Právní obyčej se od ostatních odlišuje především určitou spontaneitou (živelností) při jejich tvorbě. Stát není tím, kdo je vydává, ale pouze je uznává. Tvůrcem právního obyčeje jsou sami adresáti.

Můžeme se setkat také s jinými formálními prameny práva, které však v našich podmínkách nemají větší faktický význam. Mezi ně můžeme zařadit následující prameny:

- právní literatura,
- právní principy,
- rozum, principy spravedlnosti,
- právní appendixy neprávních publikací.

Tyto formální prameny práva mohou mít určitou faktickou závaznost a v některých právních systémech k nim lze přihlížet. V právním řádu České republiky se však neuplatňují, pouze jim lze okrajově věnovat pozornost, avšak nikoli jako formálním pramenům práva.

Pokusíme-li se jednotlivé základní formální prameny práva charakterizovat, dojdeme k níže uvedeným specifickým znakům jednotlivých formálních pramenů práva.

3.2.1 Normativní právní akt (NPA)

- Je vytvářen státem v rámci jeho legislativní pravomoci.
- Je vytvářen cílevědomě.
- Je adresátům diktován (proto jej nazýváme **akt**).

- Může obsahovat právní normy; ty se jeho prostřednictvím stanovují, mění nebo ruší.
 - Prostřednictvím NPA získávají právní normy všeobecnou závaznost (všeobecnou právní sílu).
- Normativní právní akt se může překrývat s pojmem „zákon“. Obvykle je však pojem „normativní právní akt“ širší, neboť v této skupině se nenalézají jen zákony, ale také vyhlášky, nařízení atp.

Pro Evropský soud pro lidská práva je však situace mírně odlišná. Podle jeho ustálené judikatury se pod pojmem „zákon“ rozumí jakýkoli pramen práva, včetně soudního precedentu. Co se týče „zákona“, musí splňovat tato kritéria:

- **dostupnost** – nutné zveřejnění (publikace);
- **přesnost** – zda jsou s jistotou stanoveny podmínky, při jejichž splnění dochází k právním následkům;
- **předvídatelnost** – což znamená, že účastník řízení má možnost dozvědět se na základě textu příslušného ustanovení a v případě potřeby za pomoci jeho výkladu soudní judikaturou, které chování a která opomenutí zakládají jeho odpovědnost.

3.2.2 Soudní precedent

- Je vyváběn státem v rámci procesu autoritativní aplikace práva.
- Je vytvářen cílevědomě.
- Je adresátům diktován.
- Jde o výsledek činnosti soudního orgánu (v případě, že je výsledkem činnosti správního orgánu, nazýváme jej správním precedentem).
- Jedná se o první rozhodnutí v dané věci.

Podstatné pro právní precedent je, že řeší právní otázky, které doposud nebyly regulovány. Charakteristický je soudní precedent pro angloamerickou právní kulturu.

Precedent je vlastně soudním rozhodnutím, kdy soud musí spor rozhodnout, ale nemá pro jeho posouzení dostatečné pravidlo, případně pravidlo má, ale to je nutné blíže specifikovat a upravit jej pro potřeby soudní praxe. Soudy jsou pak vázány rozhodnutími vyšších soudů – musí setrvat na stávajícím precedentu, který vydal vyšší soud. To obvykle označujeme jako **princip zachování precedentů**. Tato doktrína se také nazývá „**stare decisis**“. Současné je však tato

povinnost setrvat na již vydaném rozhodnutí kompenzována metodou **hledání rozdílů**, kdy soud si musí být jist, zda případ, který rozhoduje, není v podstatných okolnostech odlišný. Pokud odlišný je, může vydat precedent nový.

Pokud hovoříme o precedentu, navykli jsme rozlišovat jeho dvě specifické části:

Ratio decidendi – soud v rámci této části závazně vysvětluje, jak dospěl k závěru. Jsou zde tedy obsažena pravidla závazná pro další aplikující subjekty

Obiter dictum – jedná se o část rozhodnutí, která není závazná (autoritativní) a obsahuje další argumentaci soudu, jež s případem souvisí.

V případě soudních rozhodnutí však nesmíme zapomínat na to, že každé pravomocné rozhodnutí soudu je závazné pro účastníky řízení, avšak má také dopad i na další subjekty (rozhodnutí o rozvodu manželství musí respektovat každý). Precedenční rozhodnutí je však obecné povahy a je závazné i mimo konkrétní soudní spor. Tento vztah se pokusil formulovat i Ústavní soud ve věci čj. Pl. ÚS 4/06, kdy vytýká Nejvyššímu správnímu soudu, že nerespektoval jeho rozhodnutí v téže věci: „*Jestliže v předchozím zrušovacím rozhodnutí v této věci ze dne 25. 1. 2005, sp. zn. III. ÚS 252/04, vytkl Ústavní soud Nejvyššímu správnímu soudu též, že ignoroval právní názory, vyjádřené v nálezu ze dne 3. 6. 2003, sp. zn. II. ÚS 405/02, a tím „porušil (...) maximu plynoucí z čl. 89 odst. 2 Ústavy, dle níž jsou vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu závazná pro všechny orgány a osoby“, pak při rozhodování následně byl Nejvyšší správní soud vystaven požadavku ještě přísnějšímu; totiž tuto vázanost promítnout (a respektovat) nikoli coby „všeobecnou“, nýbrž jakožto „konkrétní“, založenou přímo ve věci posuzované, jež je obdobou vázanosti mezi soudními instancemi rozhodujícími v téže věci.“ Ústavní soud zde naráží na individuální závaznost, neboť se jedná o stále jeden soudní spor.*

I v případě precedentu mají soudy možnost se od něj odchýlit, ale pouze v případě, že své rozhodnutí přesvědčivě zdůvodní. K tomu např. rozhodnutí Ústavního soudu ve věci čj. IV. ÚS 301/05: „*Ačkoliv mají nálezy Ústavního soudu precedenční účinky, není porušením čl. 89 odst. 2 Ústavy takový výjimečný postup obecného soudu, jenž právní názor v nálezu vyjádřený odmítne respektovat, pakliže je z opodstatněných a důkladně vysvětlených důvodů přesvědčen o tom, že je nutno právní závěry prezentované Ústavním soudem revidovat. Důvodem ospravedlňujícím takový postup však nejsou pouhá tvrzení obecného soudu, že právní názory Ústavního soudu jsou argumentačně nepochybnitelné, že judikatura Ústavního soudu je v připodobnitelných věcech nekonzistentní a že je respektuhodná, jen naznačuje-li podrobně další rozhodovací praxi.*“

V České republice není diskuse o tom, zda zde existují precedenty, doposud přesvědčivě rozhodnuta. Ústavní soud zastává stanovisko, že jeho rozhodnutí lze za precedenty považovat. Vyjádřil je například v nálezu čj. I. ÚS 70/96:

„Čl. 89 odst. 2 Ústavy České republiky stanoví, že vykonatelná rozhodnutí Ústavního soudu jsou závazná pro všechny orgány i osoby. Ve věci samé rozhoduje Ústavní soud nálezem, který musí být odůvodněn a v jeho výroku je obsaženo, o čem a s jakým výsledkem Ústavní soud rozhodl. Právní názor Ústavního soudu uvedený v odůvodnění takového nálezu není bez jakéhokoli právního významu, protože je výrazem či obrazem aplikace Ústavy, Listiny základních práv a svobod, či odpovídající mezinárodní smlouvy o lidských právech, která má bezprostřední závaznost a přednost před zákonem ve smyslu čl. 10. Ústavy. Nerespektování takového právního názoru vyvolává nejistotu, zda obecný soud skutečně plní dispozici čl. 90 Ústavy, že je povolán především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytoval ochranu právům.“

3.2.3 Právní obyčej

- Není vytvářen státem, ten jej pouze v procesu autoritativní aplikace práva uznává.
- Je vytvářen samotnými adresáty spontánní činností.
- Je nepsaný (jakékoli sepsání do sbírek nemá na nepsanou povahu právního obyčeje žádný vliv).

Právní obyčej obvykle považujeme za nejstarší pramen práva. Již od středověku se setkáme se dvěma charakteristickými znaky právního obyčeje:

- *usus longævus* – dlouhotrvající užívání určitého pravidla na určitém území;
- *opinio necessitatis* – přesvědčení adresátů o právní závaznosti obyčejového pravidla.

K těmto dvěma základním znakům přidáváme, že obyčejové pravidlo musí být dostatečně konkrétní a stát je musí uznat. Rovněž je podstatné, že obyčejové pravidlo platí samo o sobě – bez jakéhokoli např. zákonného zmocnění. Stát je pouze uzná v procesu aplikace práva, tedy rozhodne podle právního obyčeje. Tento poslední znak někdy charakterizujeme tak, že právní obyčej musí být spojený se státním donucením.

Právní obyčej je charakteristický pro mezinárodní právo, kde se používá velmi často. V našich podmínkách se právní obyčej udržel dlouho na Slovensku (do roku 1951, do vydání občanského zákoníku). Proto jej například v roce 1933 aplikoval i tehdejší československý Nejvyšší správní soud:

„Je ovšem pravda, že podle práva na Slovensku platného i obyčejové právo je pramenem práva. Ale pramenem práva není ještě každá pouhá zvyklost, jak ji podle stylizace své tvrdí stížnost. Právotvorný účinek může mít jen případný právní zvyk po dlouhou dobu stejnotvárně vykonávaný. Existenci takového právního zvyku však stížnost ve své námitce ani netvrdí, tím méně jej něčím osvědčuje, což by bylo nutným, ježto při uplatnění zvykového práva neplatí zásada: ‚Jura novit curia‘. Neshledal proto nejvyšší správní soud přípustnou námitku stížnosti, pokud nárok stěžovatelův opírá o obyčejové právo prý v roce 1923 na Slovensku platné.“ (Rozhodnutí Nejvyššího správního soudu ze dne 31. března 1933, čj. 2080/33)

Ke znakům právního obyčeje se v nedávné době vyjadřoval také Ústavní soud. Ten ve svém rozhodnutí čj. IV. ÚS 1133/07 k precedentu a dalším méně obvyklým formálním pramenům práva uvedl:

„Typickým příkladem vymežitelnosti i nepsaných právních pravidel lidského chování je právo obyčejové. Pro vznik právního obyčeje je nutné obecné přesvědčení o potřebě dodržovat obecné pravidlo chování (opinio necessitatis) a dále jeho zachovávání po dlouhou dobu (usus longaevus, resp. longa consuetudo). Obě tato hlediska jsou definičními hledisky i pro vymezení obecného právního pravidla (hlediskem odlišujícím obecný princip a právní obyčej je zejména míra jejich obecnosti). V systému psaného práva má přitom obecné právní pravidlo charakter samostatného pramene práva pouze preater legem (čili pokud psané právo nestanoví jinak). I v českém právu takto platí a je běžně aplikována řada obecných právních principů, které nejsou výslovně obsaženy v právních předpisech. Příkladem je právní princip, dle něhož neznalost práva neomlouvá, nebo princip nepřipustnosti retroaktivity, a to nejenom pro odvětví práva trestního. Jiným příkladem jsou výkladová pravidla a contrario, a minore ad maius, a maiore ad minus, reductio ad absurdum apod. Dalším, a to moderním ústavním nepsaným pravidlem, je řešení kolize základních práv a svobod principem proporcionality.“